

UDK: 341.1/8

Doc. dr Brana Komljenović
Ana Komljenović

HUMANITARNE INTERVENCIJE I MEĐUNARODNO PRAVO

Apstrakt

Humanitarne intervencije i međunarodno pravo je tema permanentno aktuelna u međunarodnom pravu i odnosima. Situacije koje uslovljavaju humanitarne intervencije se uvijek i iznova javljaju. Riječ je o ugrožavanju sloboda i prava ljudi, mira i bezbjednosti u svijetu. Zato se tim intervencijama mora pridavati izuzetan značaj.

Humanitarne intervencije su instrument i jedan od oblika rješavanja sporova mirnim putem koji nastaju unutar država ili između država koje se preduzimaju u cilju uspostavljanja mira i bezbjednosti ili povratka stanja koje je prethodilo ili postojalo prije izbijanja sukoba.

Međutim, ne radi se uvijek o intervencijama koje se pružaju iz iskrenih pobuda i namjera, već su u pozadini ekonomski, ideološki, a potom i strategijski interesi.

Ključne riječi: osnovna ljudska prava, suverenitet država, međunarodno pravo, međunarodni odnosi, Ujedinjene nacije, humanitarne intervencije, dužnost pružanja zaštite.

Humanitarne intervencije i međunarodno pravo je tema permanentno aktuelna u međunarodnom pravu i odnosima. Situacije koje uslovljavaju humanitarne intervencije se uvijek i iznova javljaju. Riječ je o ugrožavanju sloboda i prava ljudi, mira i

bezbjednosti u svijetu. Zato se tim intervencijama mora pridavati izuzetan značaj.

Čini mi se da u ovo vrijeme nema značajnijeg pitanja međunarodnog prava i politike od obezbjeđenja mira i bezbjednosti. Stoga, mirovne intervencije treba stalno podsticati i usavršavati metode djelovanja, ne samo kada je u pitanju rat, nego i mnoge elementarne i prirodne nepogode sa katastrofalnim posljedicama.

Humanitarne intervencije su pojam međunarodnog prava. Principi neagresije, neintervencije i nemiješanja su osnova za očuvanje mira i bezbjednosti u svijetu.

Poštovanje političke nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti svih država, zabrana agresije, intervencije i svih vrsta destabilizacije, političkih i vojnih pritisaka i blokada i razvoj ravnopravne saradnje između država, osnovne su pretpostavke i dovoljni uslovi za očuvanje mira i bezbjednosti, stabilnosti i prosperiteta u svijetu.

Šta su u osnovi humanitarne intervencije?

Kroz koje se vidove izražavaju?

Da li su ili ne legalne te intervencije?

Da li su opravdale svoju svrhu i namjenu i kakve su bile posljedice?

Da li su imale trag iskrenog zalaganja za ljudska prava i demokratiju?

Na ta pitanja nije nimalo lako dati odgovor, jer se radi o različitim uzrocima, povodima i oblicima konflikata ili poremećaja odnosa u kojima treba humanitarno intervenisati.

Humanitarne intervencije su specifičan vid intervencije koji se ne spominje u Povelji Ujedinjenih nacija, ali se kao pojam koristi u praksi. Prvi put je spomenut u sukobu u Kongu i u iračkom napadu na Kuvajt.

Humanitarne intervencije su instrument i jedan od oblika rješavanja sporova mirnim putem koji nastaju unutar država, ili između država, a preduzimaju ih: države, grupe država, vojni savezi ili međunarodne organizacije uz saglasnost subjekta kome je intervencija potrebna, u cilju rješavanja spora, odnosno uspostavljanja mira i bezbjednosti ili povratka stanja koje je prethodilo ili postojalo prije izbijanja sukoba.

Za takvo nešto potrebno je imati pouzdanu pravnu infrastrukturu međunarodnog prava, dobro organizovane subjekte i institucije, promišljeno odlučivanje i efikasno djelovanje.

Vrlo je široka lepeza humanitarnih intervencija. Prema nomenklaturi Ujedinjenih nacija vrste angažovanja mogu biti:

- Misija za nadgledanje primirja (npr. Palestina);
- Vojne posmatračke misije (npr. Indija, Pakistan);
- Trupe za neophodan angažman (npr. Sinaj);
- Sigurnosne trupe (npr. Zapadna Nova Gvineja);
- Posmatračka misija (npr. Jemen);
- Posmatračke trupe za povlačenje trupa (npr. Sirija, Izrael);
- Trupe za prelazni period i nadgledanje primirja (npr. Liban);
- Misija dobre službe (npr. Avganistan);
- Posmatračke trupe (npr. Iran, Irak);
- Misija verifikacije (npr. Angola);
- Jedinice za podršku za prelazni period (npr. Namibija);
- Nadgledanje demilitarizovane zone (npr. Irak, Kuvajt);
- Nadgledanje primirja (npr. Zapadna Sahara);
- Predmisija (npr. Kambodža);
- Trupe za zaštitu (npr. bivša Jugoslavija);

- Prelazna misija (npr. Kambodža);
- Operacija (npr. Somalija);
- Misija pomoći (npr. Ruanda);
- Trupe za prevenciju (npr. Makedonija);
- Nadgledanje demilitarizovanja (npr. poluostrvo Prevlaka);
- Prelazna uprava (npr. dijelovi Hrvatske);
- Misija podrške (npr. Haiti);
- Civilna policijska misija (npr. Hrvatska);
- Izgradnja civilne prelazne uprave (npr. Kosovo);
- Nadgledanje primirja i povlačenje stranih vojnih trupa (npr. Kongo);
- Sprovođenje civilne dimenzije Dejtonskog mirovnog sporazuma (BiH) i dr.

Svi ovi oblici humanitarnih intervencija sprovedeni su u praksi Ujedinjenih nacija, ali i regionalnih organizacija, pa i unilateralnih intervencija države.

Intervencija je kao društvena pojava nastala kad i rat u procesu stvaranja prvih robovlasničkih država.

Konflikti interesa pojavili su se u periodu nastanka viška proizvoda, velike društvene podjele rada i učvršćivanja privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju, teritorijalizacije ljudskih zajednica (plemena, naroda), prevlasti plemenske oligarhije, a zatim i podjele društva na antagonističke klase i slojeve i stvaranja države kao političke zajednice i aparata prinude.

Tradicija nacionalnih država, kada su u pitanju humanitarne intervencije, više je bila vezana za običaje, budući da do Prvog svjetskog rata nije bilo normi međunarodnog prava kojima bi se pravno definisale humanitarne intervencije i aktivnosti države.

Istorijski posmatrano, društveni život je nametao potrebu

donošenja pravnih normi koje bi se odnosile na humanitarne intervencije, jer su postojali sukobi i mnogima su bile potrebne razne vrste pomoći. Ratovi su imali određenu ulogu u razvoju društva.

Do Prvog svjetskog rata ratovi su bili zakonito sredstvo u međunarodnim odnosima i njihovo vođenje smatralo se jednim od suverenih prava države. Ali, bilo je uvijek snaga u društvu koje su osuđivale upotrebu sile.

Jedan od prvih akata kojim se konstituišu pravne norme o mirnom rješavanju sporova bila je Prva haška konvencija o mirnom rješavanju međunarodnih sporova, koja je usvojena 1899. godine.

Odredbe o mirnom rješavanju međunarodnih sporova sadrži i Pakt Društva naroda, koje je formirano po završetku Prvog svjetskog rata na Pariskoj konferenciji, 28. aprila 1919. godine. Društvo naroda je djelovalo između dva svjetska rata i bilo je prva međunarodna organizacija sa pretenzijama da bude univerzalna, ali to nije ostvareno.

Društvo naroda nije moglo da odgovori svojoj funkciji zbog protivrječnosti među velikim silama, pa je prestalo da postoji de facto 1940. a de iure 1945. godine.

Savremena pravna struktura uređenja novog svijeta počela se graditi tokom Drugog svjetskog rata.

Oblikovanje je počelo sa Atlantskom poveljom iz 1941. godine, konferencijama u Moskvi i Teheranu 1943. godine, konferencijom u Dambarton Oksu 1944. do jaltске i osnivačke konferencije Ujedinjenih nacija u San Francisku, kada je usvojena Povelja Ujedinjenih nacija, 26. juna 1945. godine, a stupila na snagu 24. oktobra iste godine.

Povelja je najznačajniji dokument Ujedinjenih nacija. Povelja je u osnovi Ustav Organizacije ujedinjenih nacija. Prema članu 1, Povelja treba da bude instrument za:

- očuvanje mira i bezbjednosti, razvijanje prijateljskih odnosa među narodima zasnovanih na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda;
- ostvarivanje međunarodne saradnje;
- rješavanja međunarodnih privrednih, socijalnih, kulturnih i humanitarnih problema, kao i podržavanje i razvijanje poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, pol, jezik, vjeru i obavezivanje članica da upravo u Ujedinjenim nacijama, kao političkom središtu, usklađuju svoje postupke u postizanju tih ciljeva.

Incidenti poslije Drugog svjetskog rata, i početka primjene Povelje, bili su pokušaji ostvarivanja raznih političkih ciljeva, ali tako da se ne pribjegne punoj upotrebi oružja i opštem ratnom stanju. Uzroci incidenata bili su:

- zabrana širenja ideologija, na Zapadu komunizma, a na Istoku kapitalizma;
- borbe za sfere uticaja velikih sila i blokova, kao i niz drugih uzroka i razloga u čijoj su pozadini interesi: teritorijalni, ekonomski, strateški, politički, granični i sl;

Poslije Drugog svjetskog rata bilo je mnogo neriješenih pitanja:

- u Evropi je bilo neriješeno pitanje Njemačke; na Dalekom Istoku više godina u centru pažnje su bili: Korejski rat, Laos, Vijetnam, Kambodža;
- oblasti Srednjeg i Bliskog istoka bili su takođe u poslijeratnom periodu sa neriješenim problemima i vojnim sukobima;
- agresija na Egipat, izraelsko-palestinski rat, koji i sada traje, iračko-iranski rat, rat Iraka i Kuvajta, Avganistan. Ta područja su kontinuirano nemirna;

- na afričkom kontinentu: Kongo, Angola, Somalija, Ruanda i dr; u Latinskoj Americi takođe konflikti: Kuba, Panama, Haiti, Honduras.
- Svi ovi konflikti i problemi proizilazili su iz upornog nastojanja bivših kolonijalnih sila da zadrže određeni stepen svoje prisutnosti u tim svojim bivšim kolonijama.

Za potpuno shvatanje perioda hladnog rata može se izvršiti analiza nekih karakterističnih sukoba i način intervencije u njima. To su:

- Sovjetski Savez i Istočna Evropa, Belgija i Kongo (1964);
- Indija i Pakistan (1971);
- Vijetnam i Kambodža (1978);
- Sjedinjene Američke Države i Grenada (1983);
- Sjedinjene Američke Države i Panama (1979).

Ovdje se ne radi o humanitarnim intervencijama i pomoći, onoj koja se pruža iz iskrenih pobuda i namjera, već su u pozadini ekonomski, ideološki, a potom i strategijski interesi.

Posebno mjesto posvećeno je ulozi Ujedinjenih nacija u rješavanju kriznih situacija u očuvanju mira i bezbjednosti. Tu se prvenstveno misli o Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, Savjetu bezbjednosti, Ekonomskom i socijalnom savjetu, rješavanju sporova putem komisija i regionalnih organizacija, te o iskustvima iz perioda hladnog rata.

Po svojoj ulozi i funkcijama Ujedinjene nacije su trebale da predstavljaju snagu za rješavanje problema i da organizuju kolektivni sistem bezbjednosti.

Međutim, u mnogim kriznim situacijama sistem kolektivne bezbjednosti se nije pokazao sposobnim za tako ozbiljne zadatke kao što su bile: suecka, berlinska i kubanska kriza, misija u Kongu i sl. Preporuke i aktivnosti Ujedinjenih nacija slabo su prihvatane i malo im se poklanjalo pažnje. Takve situacije su bile u Nikaragvi, Zapadnoj

Sahari, Kambodži, Avganistanu,

Kašmiru. Velike sile su počele da se u regionalnim konfliktima same angažuju upotrebljavajući oružje, pa su ti regionalni konflikti prerasli u prave ratove između država.

Kriza u obezbjeđivanju mira prerasla je u egzistencijalnu krizu Ujedinjenih nacija.

Analizom sedam karakterističnih slučajeva, to su: Liberija, Sjeverni Irak i uopšte Irak, BiH, Somalija, Ruanda i Haiti, može se vidjeti u kojim okolnostima su vršene intervencije i na kojim osnovama, političkim i pravnim se zasnivalo kršenje odredaba međunarodnog prava.

Istakla bih i neke vrlo interesantne statističke podatke o ratovima nakon Drugog svjetskog rata i to:

- Svijet je poslije 1945. godine bio samo 26 dana bez rata;
- Učestalost ratova raste: 1945. – 3 rata; 1955. – 15 ratova; 1975. – 21 rat; 1985. – 33 rata; 1995. – 43 rata;
- Trajanje ratova se produžava: 41 rat je trajao više od 10 godina, a 26 ratova više od 15 godina;
- Povećava se broj mrtvih i oblik razaranja materijalnih dobara. Sve je više civilnih žrtava rata. Udio civilnog stanovništva u ukupnom broju ratnih žrtava porastao je sa 50% sa kraja 70-ih godina, na preko 75% u osamdesetim, da bi u 90-im dostigao i 90%. Ukupan broj žrtava u svim ratovima od 1945. iznosi između 25 i 35 miliona;
- Od 1945. do 2000. godine 124 rata su završena; od toga 28 ratova okončano je pobjedom, a 36 porazom agresora; 7 ih je završeno prekidom borbi; 16 pomirenjem zaraćenih strana bez posrednika i 37 posredstvom treće strane;
- Međunarodne snage su u 2007. godini angažovane na 17, kako se to danas kaže "globalnih vrućih lokacija" sa preko 65.000 vojnika i 1.500 civilnih lica.

Imperativ je međunarodne zajednice da se Ujedinjene nacije učine efikasnim i stvarnim mjestom za dogovore, pokretanje i rješavanje svjetskih problema. Ujedinjene nacije ne mogu biti svjetska vlada, jer to ne bi dozvolile velike sile, ali je nužno da organi Ujedinjenih nacija budu prilagođeni novonastalim uslovima u svijetu, brzi i efikasni. Šezdeset godina postojanja Ujedinjenih nacija i sve što je stvoreno u tih šezdeset godina, znatno je dalje od zamisli tvoraca Povelje.

Upravo zbog toga, Ujedinjenim nacijama su potrebne ozbiljne reforme.

Savjet bezbjednosti kao najvažniji organ Ujedinjenih nacija, prema članu 39 Povelje, utvrđuje da li postoji prijetnja miru, povreda mira ili agresija, daje preporuke i odlučuje koje će mjere preduzeti prema članu 41 i 42 Povelje, da bi se održali ili uspostavili međunarodni mir i bezbjednost.

Ako Savjet bezbjednosti nije u mogućnosti da svojom rezolucijom problem usmjeri ka racionalnom rješenju, kada su u pitanju humanitarne intervencije, onda Generalna skupština Ujedinjenih nacija može, na osnovu poznate rezolucije "Ujedinjeni za mir" iz 1950. godine, da donese odluku o pokretanju tog mirovnog mehanizma.

To su obično situacije kada se u Savjetu bezbjednosti uloži veto neke od stalnih članica koja na to ima pravo.

Predlažu se dvije varijante reformi Savjeta bezbjednosti.

Međutim, u sadašnjoj konstelaciji odnosa u svijetu, čini se da je prihvatljivija ona prema kojoj bi se povećao broj stalnih članova, bez prava veta, čime bi se afirmisala uloga velikih sila uključivanjem u Savjet bezbjednosti moćnih država kao što su Japan, Indija, Njemačka i neke druge.

U krajnjoj liniji, reforma Savjeta bezbjednosti svodi se na problem donošenja odluka, odnosno korišćenje veta. Najbolje bi bilo kada bi se veto ukinuo, što se neće desiti, ali ga u svakom slučaju treba redukovati na jedan manji broj najznačajnijih pitanja, kao što

su pitanja iz korpusa mira i bezbjednosti, jer sadržina pitanja mira i bezbjednosti se stalno širi (terorizam i dr.).

U cilju efikasnosti rada Savjeta bezbjednosti i unapređenja organizacionih kapaciteta djelovanja Ujedinjenih nacija u zahtjevima za reformom predlaže se i ustanovljenje novih organa i to:

- Komisije za konsolidaciju mira, kao pomoćni organ Savjeta bezbjednosti, čiji bi zadatak bio planiranje i organizovanje pomoći ugroženim zemljama u fazi prevencije konflikata i u periodu stabilizacije mira;
- Biroa za podršku stabilizaciji mira, kao administrativni organ Sekretarijata Ujedinjenih nacija, čiji bi djelokrug rada bio logističko opsluživanje Komisije za stabilizaciju mira i Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija pri izvršavanju poslova iz njihove nadležnosti za koordiniranje i rukovođenje akcijama na terenu;
- Dva podsekretara generalnog sekretara – jedan bi bio zadužen za oblast mira i bezbjednosti, a drugi za ekonomska i socijalna pitanja. Ovi podsekretari bi neposredno pomagali generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija u izvršavanju poslova iz područja njegovog djelovanja;
- Predlaže se proširenje ovlašćenja generalnog sekretara;
- Umjesto ranije Komisije za ljudska prava, imenovan je 15. marta 2006. godine, Savjet za ljudska prava, čiji je prevashodan zadatak ukazivanje na sistemsku kršenja ljudskih prava i istinsko promovisanje zaštite ovih prava. BiH je postala član Savjeta za ljudska prava 17. maja 2007. godine.
- Zbog radikalno izmijenjenih međunarodnih okolnosti, u zahtjevima za reformom organa Ujedinjenih nacija predlaže se:

- Revizija odredbi člana 23 Povelje koji se odnosi na sastav Savjeta bezbjednosti;
- Revizija odredbi člana 53 i člana 107 Povelje koje se odnose na neprijateljske države iz Drugog svjetskog rata;
- Glavu XII Povelje, koja se odnosi na Starateljski savjet Ujedinjenih nacija, treba u cjelini brisati;
- Član 47, koji se odnosi na Komitet vojnog štaba, kao i sve odredbe u članovima 26, 45 i 46 Povelje, koje se odnose na ovaj organ treba brisati;
- Treba osnovati profesionalni tim mirotvoraca, čiji bi sastav bio oko 2.500 ljudi, specijalista, spremnih u svakom trenutku da intervenišu na nekom od globalnih žarišta.

Humanitarne intervencije za zaštitu ljudskih sloboda i prava mogu takođe da preduzimaju i regionalne organizacije.

Regionalne organizacije koje su igrale značajnu ulogu u međunarodnim odnosima su: Organizacija afričkog jedinstva, Organizacija američkih država, Evropska unija, Zajednica nezavisnih država, Udruženje zemalja Jugoistočne Azije i dr.

Kada regionalne organizacije preduzimaju humanitarne intervencije, pored odobrenja Savjeta bezbjednosti i opštih mjerila o karakteru i vrsti mirovne misije, potrebno je da budu utvrđena i posebna mjerila za određenu mirovnu misiju. Ta posebna mjerila su: definicija i opseg mirovne misije; vrsta uključenja (vojne ili neke druge jedinice); izvodljivost misije; održivost i raspoloživost ljudskog faktora i sredstava; mogući rizici, trajanje operacije i kriterijumi za njeno odlaganje u slučaju potrebe; reagovanje javnosti i najzad budžetske posljedice.

Ideal da se dosegne ono što ljudska prava po Opštoj deklaraciji o pravima čovjeka i po Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda znače, najbliži je smisao humanitarnih intervencija, ako se njima pristupa iskreno.

To znači da u praksi zaživi saznanje da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Priznanje tog urođenog dostojanstva, jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske zajednice temelj je slobode, pravde i mira u svijetu.

Na kraju, treba istaći da istorijske konflikte treba ostaviti iza sebe i usmjeriti se na jačanje saradnje, korak po korak, što će zasigurno dovesti do jačanja mira i bezbjednosti u svijetu. Centar tih aktivnosti na globalnom nivou biće i dalje Ujedinjene nacije, bolje, savremenije i efikasnije organizovane.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija od 1. januara 2007. godine, južnokorejski diplomata Ban Ki-Mun, istakao je da će njegov petogodišnji mandat biti ispunjen naporima da se izgrade mostovi i prevaziđu razlike među državama. Najavio je i nastavak reformi Ujedinjenih nacija, što će svakako biti težak i dugotrajan zadatak.

Rezime

Humanitarne intervencije su, u prvom redu, postupanje civilizovanih zemalja okupljenih u Ujedinjenim nacijama sa namjerom sprečavanja i kažnjavanja teških povreda međunarodnog humanitarnog prava. Spasavati građane drugih država znači afirmisati ljudskost i svjetski poredak, koji je garancija trajnom miru i društvenom napretku. Bez poštovanja ljudskih prava nema ni globalne sigurnosti i napretka kojem toliko težimo; bez civilizacije ne može biti mira, koji nam je toliko potreban.

Čitajući Povelju Ujedinjenih nacija, danas više nego ikad, svjesni smo da je njen cilj da se zaštite individualna ljudska prava, a ne da se zaštite oni koji ih krše.

Javlja se i dilema o opravdanosti humanitarnih intervencija. Kako Ujedinjene nacije reaguju na humanitarne krize i zašto suverene države žele da se upuštaju u konflikt u nekim područjima, dok u drugim, u kojima je broj žrtava jednako velik ili čak i veći, stoje po strani? Od Sijera Leonea do Sudana, od Angole do Avganistana, postoje ljudi kojima je potrebno više od riječi utjehe. Njima je potrebna stvarna i postojana odlučnost da se pomogne u zatvaranju krugova nasilja i da im se pruži nova prilika da postignu mir i napredak.

Ideal da se dosegne ono što ljudska prava po Opštoj deklaraciji o pravima čovjeka i po Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda znače, najbliži je smisao humanitarnih intervencija, ako se njima pristupa iskreno.

To znači da u praksi zaživi saznanje da se sva ljudska prava rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Priznanje tog urođenog dostojanstva, jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske zajednice temelj je slobode, pravde i mira u svijetu.